

5. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. 1999, 2006. № 13, № 32. Ст. 270.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
8. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. № 72/1. Ст. 2598.
9. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. Ст. 88.
11. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 р. № 1402-VII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
12. Про ліквідацію апеляційних судів та утворення апеляційних судів в апеляційних округах: Указ від 29.12.2017 р. № 452/2017. Офіційний вісник України. 2018. № 5. Ст. 204.
13. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах: Указ від 29.12.2017 р. № 455/2017. Офіційний вісник України. 2018. № 5. Ст. 207.
14. Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах: Указ від 29.12.2017 р. № 454/2017. Офіційний вісник України. 2018. № 5. Ст. 206.

УДК 342.56:342.3

ГОРБАЧ А.М.

АДМІНІСТРАТИВНІ ЮРИДИЧНІ ОBOB'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

У статті розкрито юридичну природу адміністративних юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин. Доведено, що це необхідна міра правової поведінки, що об'єктивно захищає публічний інтерес, визначає доцільний, соціально корисний та необхідний варіанти поведінки учасників адміністративно-правових відносин. Вони встановлюються нормами адміністративного права; це захищені від невиконання засоби адміністративного або іншого державного примусу. Вони здійснюються в інтересах певного суб'єкта адміністративного права або публічного інтересу в цілому. Вони поділяються на адміністративні обов'язки суб'єктів публічної адміністрації та приватних осіб, оскільки мають різну юридичну природу і різні наслідки за невиконання.

Ключові слова: адміністративні юридичні обов'язки, адміністративно-правові відносини, правова поведінка, публічний інтерес, публічна адміністрація, учасники адміністративно-правових відносин, юридична природа.

В статье раскрыта юридическая природа административных юридических обязанностей участников административно-правовых отношений. Доказано, что это необходимая мера правового поведения, которая объективно защищает публичный интерес, определяет социально полезный и необходимый варианты поведения участников административно-правовых отношений. Они устанавливаются нормами административного права; защищены от невыполнения средствами адми-

нистративного или иного государственного принуждения. Они осуществляются в интересах определенного субъекта административного права или публичного интереса в целом. Они делятся на административные обязанности субъектов публичной администрации и частных лиц, так как имеют разную юридическую природу и разные последствия за невыполнение.

Ключевые слова: административно-правовые отношения, административные юридические обязанности, правовое поведение, публичная администрация, публичный интерес, участники административно-правовых отношений, юридическая природа.

The article reveals the legal nature of the administrative-legal obligations of the participants in the administrative-legal relations. It is proved that this is a necessary measure of legal behaviours that objectively protects the public interest, defines expedient, socially useful and necessary variants of behaviours of participants in administrative-legal relations. They are established by the norms of administrative law, protected from non-fulfilments of the means of administrative or other state coercion. They are carried out in the interests of a specific subject of administrative law or of public interest as a whole. They are divided into administrative responsibilities of public administration and private individuals, as they have different legal nature and different consequences for non-fulfilments.

Key words: administrative-legal obligations, administrative-legal relations, legal behaviours, legal nature, members of administrative-legal relations, public administration, public interest.

Актуальність дослідження. У системі забезпечення прав і свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб засобами публічного права провідне місце належить чітко визначеним, детально регламентованим та ефективно контрольованим адміністративним обов'язкам суб'єктів адміністративного права.

На цю проблематику варто поглянути ще й з іншого боку як на елемент змісту адміністративно-правових відносин, коли владні суб'єкти наділяється адміністративними обов'язковими з метою забезпечення публічного інтересу, а щодо громадян встановлюється зобов'язання не порушувати права, свободи та законні інтереси інших осіб та публічний інтерес держави.

В умовах сьогодення йде динамічний розвиток теорії та практики адміністративного права. В цьому процесі вагоме місце належить інституту юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин, який потребує подальшого удосконалення і розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вищевказану проблематику досліджували такі вчені-адміністративісти: В. Авер'янов, О. Бандурка, В. Бевзенко, Ю. Битяк, Ю. Ведерніков, В. Галуцько, І. Голосніченко, Т. Гуржій, Є. Додін, О. Зайчук, С. Ківалов, В. Коваленко, С. Коросд, В. Колпаков, Т. Коломoeць, А. Комзюк, О. Куракін, В. Курило, А. Куліш, Н. Нижник, В. Олефір, Н. Оніщенко, М. Орзіх, А. Папірна, В. Селіванов, С. Стеценко, О. Рябченко, О. Харитонов, О. Харченко та ін.

Виклад основних положень. Незаперечним є правило, що кожен зобов'язаний дотримуватися Конституції та інших актів законодавства України, не допускати порушень прав і свобод людини й громадянин. Будь-які обов'язки виникають завдяки адміністративно-правовим відносинам, у яких органи публічної адміністрації взаємодіють з іншими органами державної влади. Як зазначає професор Т. Коломoeць, суб'єктивні юридичні обов'язки нерозривно пов'язані і не можуть існувати один без одного, оскільки право одного суб'єкта не може бути реалізоване окремо від виконання зобов'язання іншим суб'єктом. Тим самим у публічному управлінні існування зобов'язань поза правами і навпаки – прав поза зобов'язаннями позбавлене будь-якого сенсу [11].

Фактично обов'язок можна трактувати як необхідну міру поведінки, проголошену суспільством, у здійсненні якоїсь діяльності. Так, з позиції теоретиків держави і права юридичний обов'язок – це міра необхідної поведінки, що є гарантією реалізації суб'єктами наданих їм прав. Це об'єктивно необхідна та можлива поведінка, що забезпечує реальність можливостей, наданих суспільством і державою окремій особі. У разі позитивного ставлення особи до необхідності виконання покладених на неї обов'язків їх реалізація настає лише за певних умов, що передбаче-

ні правовою нормою. Держава в системі обов'язків визначає доцільний, соціально корисний та необхідний варіанти поведінки [9].

До засадничих юридичних обов'язків відносяться конституційні обов'язки. Основні обов'язки людини і громадянина, що закріплені в Конституції України, вимоги, які висуваються кожній людині та громадянину, аби вони діяли певним, чітко визначеним конституційною нормою чином (або утримувалися від вчинення відповідних дій) для забезпечення інтересів суспільства, держави, інших людей і громадян; недотримання ж цих вимог тягне за собою юридичну відповідальність. Основні обов'язки є складовою частиною правового статусу особи і забезпечують нормальне функціонування держави та життєдіяльність суспільства. Насамперед треба підкреслити, що як форма та спосіб організації суспільства держава несе відповідальність перед своїми громадянами, а також зобов'язана захищати їх, охороняти життя тощо (статті Конституції 3, 27, 29, 59). З іншого боку, громадяни України теж мають обов'язки стосовно держави та один одного. До основних таких обов'язків належать: 1) захист держави та військова служба (35, 65); 2) підтримка громадського порядку та загального миру (ст. 35, 18, 37); 3) повага національної гідності інших осіб, укріплення дружби між націями та народами України (ст. 35, 37, 10); 4) піклування батьків про дітей (ст. 51); 5) піклування дітей про батьків (ст. 51); 6) не спричиняти шкоди природі, історико-культурним пам'яткам та відшкодовувати завдані збитки (ст. 66); 7) сплачувати податки і інші збори (ст. 67); 8) дотримуватися вимог Конституції, законів України (ст. 68); 9) шанувати її державні символи (ст.65) [12].

На думку Ю. Ведернікова, юридичні обов'язки – це передбачена правовою нормою і забезпечена можливістю державного примусу міра належної поведінки зобов'язаного суб'єкта, яку він мусить здійснити в інтересах уповноваженого суб'єкта. Він постає як особливий, передбачений чинним законодавством вид поведінки зобов'язаної особи стосовно уповноваженої особи. Найвні такі варіанти можливої поведінки зобов'язаного суб'єкта: здійснення певних дій на користь уповноваженого суб'єкта; зобов'язання утримуватися від здійснення дій, що суперечать інтересам інших суб'єктів; вимагання здійснення або нездійснення тих чи інших дій від інших суб'єктів; несення юридичної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання передбачених правовою нормою дій. Юридичний обов'язок устанавлюється як в інтересах уповноваженого суб'єкта, так і в інтересах держави загалом, яка є гарантом їхнього здійснення. На відміну від суб'єктивного права, відмовитися від виконання юридичного обов'язку не можна, тому що відмова від виконання або неналежного виконання є підставою для юридичної відповідальності [13]. Ю. Ведерніков, А. Папірна вважають: юридичний обов'язок – це передбачена нормами права міра необхідної поведінки учасника правовідносин. Іншими словами, це міра належної поведінки зобов'язаної сторони в інтересах уповноваженої особи [5].

Однак провідною ознакою адміністративно-правових норм в аналізованій нами сфері є те, що саме за їх допомогою встановлюються суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів адміністративного права, визначається їх правосуб'єктність, устанавлюється адміністративна відповідальність [6]. Учасники адміністративно-правових відносин – це конкретні сторони (юридичні і фізичні особи), наділені обов'язками і правами в сфері державного управління, передбаченими і забезпеченими адміністративно-правовими нормами і здатні їх практично реалізувати. Тут мають на увазі органи виконавчої влади держави, державні службовці, підприємства, установи й організації, трудові колективи, громадські організації та громадяни. Йдеться про всіх суб'єктів адміністративного права, які під впливом юридичних фактів, передбачених гіпотезою відповідної адміністративно-правової норми, стають учасниками (сторонами) адміністративно-правових відносин [1]. Адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта мати юридичні обов'язки і права в сфері державного управління, передбачені і забезпечені нормами адміністративного права. Проте наявність адміністративної правоздатності – це ще недостатня умова для вступу суб'єкта в адміністративно-правові відносини. Для цього необхідно, щоб суб'єкт володів адміністративною дієздатністю [1]. Головною особливістю становища громадян як суб'єктів адміністративного права є те, що вони виступають як приватні особи, тобто реалізують свої особисті, загальногромадянські права та обов'язки у сфері державного управління, а не права та обов'язки виконавчо-розпорядчих органів, громадських організацій чи посадових осіб. Розглядати їх адміністративно-правовий статус найдоцільніше за допомогою аналізу: а) адміністративної правоздатності; б) адміністративної дієздатності; в) прав, які зумовлені адміністративним законодавством; г) адміністративно-правових обов'язків [2].

Адміністративно-правові відносини значною мірою є виконавчо-розпорядчими: у вузькому розумінні суб'єкти публічного управління наділені владною компетенцією, а об'єкти

зобов'язані виконувати їх законні вимоги; поряд із цим за широкого підходу сторони адміністративно-правових відносин завжди мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які взаємопов'язані між собою: кожному суб'єктивному праву однієї сторони відповідає юридичний обов'язок іншої, і навпаки. Об'єктом адміністративно-правових відносин є те матеріальне або нематеріальне благо, на використання чи охорону якого спрямовано суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників адміністративно-правових відносин. Це адміністративне право України, блага матеріальні або нематеріальні, а також певні дії, заради яких суб'єкти вступають в адміністративно-правові відносини. Об'єктом адміністративно-правових відносин може бути все, що здатне служити здійсненню публічних інтересів. У цій ролі можуть бути права людини і громадянина, право власності й послуги інших осіб. Права людини і громадянина стають об'єктом адміністративного права, оскільки є природними; законодавець через Конституцію України та інші закони їх встановлює та визначає межі, в яких ними можна беззаперечно користуватися. У такий спосіб об'єктами адміністративного права стає вся палітра прав, визначених у першому та другому розділах Конституції України. Зокрема, це право людини на життя, здоров'я, честь, гідність, особисту недоторканність, свободу пересування, свободу слова, зібрань, право особисто та разом з іншими володіти, користуватись і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї творчої інтелектуальної діяльності, право займатися підприємницькою діяльністю. На думку професора В. Галуцька, серед права власності особливий інтерес як об'єкт публічного права становлять речі, що перебувають поза цивільним обігом, – публічні будівлі, бібліотеки, музеї, вулиці, мости, канали, судноплавні ріки, парки тощо. Останні об'єкти переважно не стають угодами між приватними особами, але є засобом забезпечення публічного інтересу. Послугами, що спеціально цікавлять нас в адміністративному праві, є різноманітні адміністративні сервісні послуги, які надаються фізичним і юридичним особам публічною адміністрацією [3].

Професор В. Авер'янов визначив: як суб'єктивні права, так і обов'язки, закріплені правовою нормою, набувають юридичного характеру, а тому їх точніше називати «суб'єктивні юридичні права й обов'язки». Але зважаючи на тавтологію в сполученні «юридичні (тобто правові) права», загальнопоширеним стало визначення «суб'єктивні права й обов'язки». Хоча для характеристики суб'єктивних обов'язків нерідко використовують дефініцію «юридичні обов'язки». Слід зазначити, що чинне законодавство України не визначає наявності адміністративної відповідальності юридичних (та інших колективних) осіб, хоча опосередковано така можливість допускається. Так, у ст. 25 Закону України від 15.12.1993 р. «Про насіння» наголошується, що юридичні й фізичні особи, винні у порушенні законодавства з питань насінництва, притягуються до дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності згідно із законодавством України. Базові положення теорії права, які успадкувала українська юриспруденція, встановлюють, що юридичні особи можуть бути суб'єктами тільки цивільно-правової відповідальності. Протягом десятиліть існувала точка зору, за якою суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути лише фізичні особи [4].

В. Кириченко вважає, що характерною рисою адміністративно-правового статусу публічних осіб є те, що їхні посадові обов'язки є відправними, тобто первісними, а права – вторинними (похідними). Це пов'язано з тим, що публічні реєстратори виконують функції держави у сфері державної реєстрації для забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян [10].

О. Шевченко доводить, що адміністративні обов'язки слідчого в Україні встановлюються нормами адміністративного права та визначаються як сукупність його зобов'язань у сфері внутрішньоорганізаційної діяльності органів досудового розслідування щодо сумлінного, у визначені строки здійснення розслідування кримінальних проступків, дотримання правил етичної поведінки слідчого, недопущення корупційних діянь, дотримання правил трудового розпорядку, адекватного реагування на законні та справедливі стягнення [15].

У Законі України «Про державну службу» визначено, що державний службовець зобов'язаний: дотримуватися Конституції та законів України, діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки; поважати гідність людини, не допускати порушення прав і свобод людини та громадянина; з повагою ставитися до державних символів України; обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, не допускати дискримінації державної мови та протидіяти можливим спробам її дискримінації; забезпечувати в межах наданих повноважень ефективне виконання завдань і функцій державних органів та ін. [14]. Наприклад, що стосується працівників Національної поліції, СБУ, то їхні обов'язки передбачені у дисциплінарному статуті ОВС України, а саме дисциплінарний статут

ОВС України визначає обов'язки осіб рядового і начальницького складу ОВС щодо дотримання службової дисципліни, а також такий різновид юридичної відповідальності, як дисциплінарне стягнення. Так, статтею 7 передбачено, що службова дисципліна базується на високій свідомості та зобов'язує кожну особу рядового й начальницького складу дотримуватися законодавства, неухильно виконувати вимоги Присяги працівника ОВС, статутів і наказів начальників; захищати й охороняти від протиправних посягань життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, довкілля, інтереси суспільства і держави; поважати людську гідність, виявляти турботу про громадян і бути готовим у будь-який час надати їм допомогу; дотримуватися норм професійної та службової етики; берегти державну таємницю [8].

Висновки. Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі висновки щодо адміністративних юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин:

- адміністративні юридичні обов'язки учасників адміністративно-правових відносин є похідними від конституційних обов'язків;
 - адміністративні обов'язки встановлюються нормами адміністративного права;
 - вони мають чітко розділятися на адміністративні обов'язки суб'єктів публічної адміністрації та приватних осіб;
 - адміністративні обов'язки суб'єктів публічної адміністрації є основним складником їх компетенції, а адміністративні права додатковим, що надаються їм тільки у мінімальних межах з метою забезпечення публічного інтересу, вони відображають численні зобов'язання суб'єктів публічної адміністрації забезпечувати певні публічні блага і діяти винятково у певний спосіб, забороняючи при цьому здійснювати будь-які інші дії, які не передбачені Конституцією та законами України;
 - адміністративні обов'язки приватних осіб гармонічно поєднані з адміністративними правами, вони є не численними і відображають найбільш важливі публічні інтереси громадян і держави, чітко визначають, що мають обов'язково робити приватні особи, не забороняючи при цьому будь-яких інших дій;
 - це необхідна міра поведінки учасника адміністративно-правових відносин, яка об'єктивно захищає публічний інтерес, визначає доцільний, соціально корисний та необхідний варіанти поведінки;
 - у разі їх невиконання до суб'єктів адміністративного права можуть застосовуватися засоби адміністративного або іншого державного примусу;
 - здійснюється в інтересах певного суб'єкта або публічного інтересу загалом;
 - за спрямуванням можуть бути нормами адміністративного права, що стимулюють зобов'язаного суб'єкта: здійснювати певні дії на користь іншого суб'єкта адміністративно-правових відносин; утримуватися від здійснення адміністративних дій, що суперечать інтересам інших суб'єктів адміністративно-правових відносин; вимагати здійснення (нездійснення) тих чи інших адміністративних дій від інших суб'єктів адміністративно-правових відносин; підлягати адміністративній чи іншому виду юридичної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання передбачених адміністративно-правовою нормою дій.
- Отже, адміністративні юридичні обов'язки учасників адміністративно-правових відносин – це необхідна міра правової поведінки, яка об'єктивно захищає публічний інтерес, визначає доцільний, соціально корисний та необхідний варіанти поведінки учасників адміністративно-правових відносин, що встановлюються нормами адміністративного права, захищені від невиконання засоби адміністративного або іншого державного примусу, здійснюються в інтересах певного суб'єкта адміністративного права або публічного інтересу загалом. Вони мають чітко розділятися на адміністративні обов'язки суб'єктів публічної адміністрації та приватних осіб, оскільки мають різну юридичну природу і різні наслідки за невиконання.

Список використаних джерел:

1. Учасники адміністративно-правових відносин, їх правоздатність та дієздатність / Стеценко С. Адміністративне право: підручник. 2011. URL: https://pidruchniki.com/1628041445132/pravo/uchasniki_administrativno-pravovih_vidnosin_pravozdatnist_diyezdatnist
2. Громадяни як учасники адміністративно-правових відносин / Стеценко С. Адміністративне право: підручник. 2011. URL: https://pidruchniki.com/1880041345174/pravo/gromadyani_uchasniki_administrativno-pravovih_vidnosin
3. Адміністративне право України: підручник / Галуцько В.В., Олефір В.І., Гридасов Ю. та ін. Херсон: ХМД, 2013. 426 с.

4. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ, Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
5. Ведерніков Ю., Папірна А. Теорія держави і права: навч. посібник. Київ: Знання. 2008. 333 с.
6. Галунько В., Курило В., Короед С. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право. Херсон: ХМД. 2015. 272 с.
7. Галунько В., Олефір В., Гридасов Ю. Адміністративне право України: у 2-х т.: підручник Т.1: Загальне адміністративне право. Академічний курс. Херсон: ХМД. 2013. 396 с.
8. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-15>
9. Зайчук О., Оніщенко Н. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 688 с.
10. Кириченко В., Куракін О. Теорія держави і права: модульний курс.: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 2010. 264 с.
11. Коломєць Т. Адміністративне право України: підруч. Київ: Істина. 2009. 475 с.
12. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30. Ст. 141.
13. Посадова інструкція керівника апарату місцевого загального суду: затверджена наказом ДСА України від 19.06.2011. Судова гілка влади: офіційний веб-портал. 2011. URL: <http://pl.dn.court.gov.ua/sud0542236>.
14. Про державну службу: Закон України 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. Голос України від 31.12.2015. № 250.
15. Шевченко О.І. Адміністративно-правовий статус слідчого в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 19 с.

УДК 342.9

ДУБИНСЬКИЙ О.Ю.

СПЕЦИФІКА ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА НА МОРСЬКОМУ ТА РІЧКОВОМУ ТРАНСПОРТІ

У статті обґрунтовано перспективність розвитку морського й річкового транспорту в сучасних умовах економії ресурсів і посилення міжнародної співпраці. Проаналізовано нормативно-правові акти, які визначають основи державного контролю за додержанням законодавства на морському та річковому транспорті. З'ясовано специфіку державного контролю за додержанням законодавства на морському та річковому транспорті.

Ключові слова: річковий транспорт, морський транспорт, державний контроль, додержання законодавства, планові заходи, позапланові заходи, контроль державою порту, контроль держави прапора, служба капітанів.

В статті обоснована перспективність розвитку морського і речного транспорту в сучасних умовах економії ресурсів і посилення міжнародного співробітництва. Проаналізовані нормативно-правові акти, що визначають основи державного контролю за додержанням законодавства на морському та річковому транспорті. Виявлена специфіка державного контролю за додержанням законодавства на морському та річковому транспорті.

Ключевые слова: речной транспорт, морской транспорт, государственный контроль, соблюдение законодательства, плановые мероприятия, внеплановые мероприятия, контроль государством порта, контроль государства флага, служба капитанов.

© ДУБИНСЬКИЙ О.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, докторант (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова)